

KISS Virág Anna

Veresegyházi Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Általános Iskola és Óvoda
kissviraganna.gyogyped@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-4029-3006>

TÓTH Miklós Bálint

Mathias Corvinus Collegium
toth.miklos@mcc.hu
<https://orcid.org/0009-0004-3882-837X>

<https://doi.org/10.31287/FT.hu.2025.1.5>

A tanulmány megjelenése: 2025. június 30.

A megismerés ösvényein – Egy participatív kutatás módszertani tapasztalatainak összegzése

Absztrakt

Tanulmányunkban egy participatív kutatás legfőbb módszertani tanulságait mutatjuk be. Kutatási projektünkben – egy személyi asszisztencia (PA) együttműködés két résztvevőjeként – értékeltük az együtt töltött két hónap tapasztalatait, különös tekintettel egymás megismerésének folyamatára. Elemzésünkben megvizsgáltuk személyes kapcsolatunk számos aspektusát, így például a PA-szolgáltatás komplex mibenlétét, a pozitív és negatív előítéleteink szerepét vagy éppen a munka- és szabadidő dinamikáját. Írásunk első részében ismertetjük az általunk alkalmazott duoetnográfiai eljárás jellegzetességeit. Miután kitértünk arra, hogy kifejezetten a fogyatékoságtudomány területén miért lehet indokolt a duoetnográfia használata, három kérdéskörre – a kutatótársak viszonyának (a)szimmetrikus jellegére, az egymásrautaltság jelenségére és a szerzőség kérdésére – fókuszálva bemutatjuk, hogy kutatásunk során milyen előnyeit és hátrányait tapasztaltuk a módszernek.

Kulcsszavak: participatív kutatás, kulturális antropológia, személyi asszisztencia

Getting to know each other – Summary of the methodological experiences of a participatory research

Abstract

In our study, we show the main methodological conclusions of a participatory research. In our project, as two participants of a personal assistance (PA) cooperation, we examined the experiences of a two-month period spent together, focusing on the process of getting to know each other. In our research, we analysed several aspects of our personal relation, e.g., the complex character of PA service, the role of our positive and negative prejudices, and the dynamics of work and leisure time. In the first part, we summarize the characteristics of the applied methodological framework, namely duoethnography. After discussing the justification for using this method in the field of disability studies, we present the advantages and disadvantages we experienced, concentrating on three topics, more concretely, the (a)symmetrical nexus of the research partners, the phenomenon of interdependency, and the question of authorship.

Keywords: participatory research, cultural anthropology, personal assistance

A megismerés ösvényein – Egy participatív kutatás módszertani tapasztalatainak összegzése¹

Bevezetés

Az itt olvasható esettanulmány egy személyi asszisztencia kapcsolaton alapuló kutatás módszertani tapasztalatait foglalja össze. A kutatás középpontjában a személyi asszisztencia kérdéskörének egyik ritkán tárgyalt aspektusa, a szolgáltatást igénybe vevő (Tóth Miklós Bálint, későbbiekben: Miklós) és a szolgáltatást nyújtó (Kiss Virág Anna, továbbiakban: Virág) – és egyben e cikk két szerzője – közt létrejövő megismerési folyamat állt. Noha a nem hagyományos módszertannal, egészen pontosan participatív és duoetnográfiai módszerrel készült vizsgálat újszerűségénél fogva más módon fel nem tárható eredményeket hozott, egyúttal számos olyan metodológiai problémát is felvetett, melyek más, hasonló jellegű kutatások elvégzői számára szintén relevánsak és végiggondolásra érdemesek lehetnek.

A következőkben először röviden ismertetjük az egyik kutatótárs, Virág diplomamunkájának (Kiss, 2023) alapját adó kutatást, majd ezt követően felvázoljuk a két alkalmazott módszertani megközelítés, a participatív és a duoetnográfiai eljárás főbb alapelveit. A tanulmányunk központi részében körbejárjuk, hogy a munkánk során használt módszerek kapcsán milyen elméleti és gyakorlati jelentőséggel bíró kérdések merültek fel. Ennek keretében – mondanivalónk korlátozott általánosíthatóságát hangsúlyozva – bemutatjuk, hogy a két fél szoros együttműködését feltételező kutatás során miért érdemes külön figyelmet fordítani a kutatótársak viszonyának aszimmetrikus jellegére, az egymásrautaltság jelenségére és a szerzőség kérdésére.

A kutatásról röviden

Az alábbiakban dióhéjban bemutatjuk a tanulmányunk alapját képező kutatást. A következőkben tudatosan nem törekszünk a kutatási projekt eredményeinek ismertetésére, pusztán azokra a szempontokra szorítkozunk, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a későbbiekben vázolt módszertani problémák megértéséhez.

A szóban forgó kutatás kiindulópontját egy 2022 nyarán zajlott személyi asszisztencia együttműködés adta. A közel két és fél hónapig tartó közös munka lezárultát követően a két részt vevő fél bevonásával elindult kutatás célja a kooperáció egy meghatározott vonatkozásának, egészen pontosan egymás megismerésének a személyi asszisztencia kapcsolatban játszott szerepének kvalitatív módszerekkel történő feltárása volt, így gazdagítva a személyi asszisztenciáról szóló szakirodalmat. A nyári időszak tanulságainak szisztematikus feldolgozása érdekében participatív

¹ Nagy köszönettel tartozunk a munkánkat konzulensként segítő Kunt Zsuzsannának, hiszen támogatása nélkül ez a kutatási projekt bizonyosan nem valósulhatott volna meg.

és duoetnográfiai szemléletmódot alkalmazva 2022 szeptembere és 2023 márciusa között egy hét alkalomból álló interjú-, pontosabban dialógussorozatot folytattunk le. A párbeszédetek alkalmával előre meghatározott témaköröket körüljárva áttekintettük, hogy a személyi asszisztencia reláció egyes szegmenseit tekintve milyen jelentőséget tulajdoníthatunk egymás megismerésének. A dialógusok során a következő alkérdéseket vitattuk meg:

- a személyi asszisztencia komplex mibenléte,
- az előítéletek és megismerés összefüggései,
- a segítség szinterei: otthon és munkahely,
- a segítség mint munka-/magánéleti helyzet,
- kommunikáció és nyelvhasználat,
- a megismerés korlátai.

A félig strukturált beszélgetések sorát egy összegző-értékelő alkalommal zártuk, melynek keretében lehetőségünk volt reflektálni az általunk választott módszertani eljárás előnyeire és hátrányaira, valamint módunk nyílt a párbeszéd-folyam tapasztalatainak konkluzív értelmezésére. Ezt követően került sor az eredmények írásbeli rögzítésére. A szintén jelentős mértékben partícipatív módon születő, később diplomamunkaként benyújtott szöveg 2023 márciusában nyerte el végső formáját.

Partícipativitás és duoetnográfia – módszertani háttér

A kutatásunk alapjául szolgáló személyi asszisztencia együttműködés sajátos jellegére tekintettel munkánk során két nem konvencionális kvalitatív módszertani megközelítést alkalmazva igyekeztünk közelebb kerülni vizsgálódásunk tárgyához. A választott módszertan meghatározásakor fő törekvésünk volt, hogy tükrözze a személyi asszisztencia emberközeli, sokszor intim jellegét (Ungerson, 1999), hiszen maga a megismerés témája is megköveteli mindezt. Először a partícipatív kutatási forma indokoltsága mellett érvelünk, majd a kulturális antropológia egyik kevésbé ismert kutatási metódusának, a duoetnográfia módszerének alapelveit ismertetjük.

A fogyatékoságtudományban gyakran alkalmazott partícipatív szemléletmód egyik fontos célja a másiktól való tanulás, az ő tapasztalataiból, helyzetéből adódó ismereteinek, tudásának elismerése és kamatoztatása (lásd Czakó & Szalay, 2023; Zagyi & Csángó, 2019; Kunt, 2019). Így tehát a partícipatív kutatás elveit követve az érintett – jelen esetben fogyatékosággal élő – és nem érintett kutató egymásra kölcsönösen ható, egyenrangú félként kezelik egymást (Heiszer et al., 2014; Cserti-Szauer et al., 2019; Marton & Könczei, 2009). Ez a felek közötti tisztelaten és megbecsülésen alapuló látásmód a személyi asszisztenciában, illetve magánál a kutatás témájánál, tehát a megismerésnél is jelentős szerepet kap.

Emellett a Magyarországon nem intézményesített formában jelen lévő személyi asszisztencia szolgáltatások diverzitása is mélyebb megértést igényel, amihez a kvalitatív jellegű kutatások értékes, átható információt szolgáltathatnak a személyi asszisztenciában részt vevő egyének megélt élményeiről. Az általunk tapasztaltak összefoglalásához tehát mindenképpen ilyen módszertan mutatkozott hatékonynak,

hozzájárulva a jövőbeli, akár átfogóbb, hasonló fókuszú kutatások megalapozásához.

Participatív felfogásba ágyazva konkrét kutatási metódusként a duoetnográfia esett a választásunk, mely módszer lehetővé teszi, hogy a kutatók együttműködve, saját narratívájuk elemzésével hozzanak létre tudományos produktumot (Breault, 2016). Ezen eljárás fő erénye, hogy az interjúműfaj helyett alkalmazott dialogikus keretrendszerrel elmossa a kutató és a kutatott közt hagyományosan meglévő határokat, vagyis a projektben részt vevő személyek egyszerre alanyai és tárgyai a kutatásnak (Sawyer & Norris, 2012). A duoetnográfiai megközelítéssel lehetőségünk nyílt érdemben reflektálni arra, hogy a személyi asszisztenciát igénybe vevő, illetve nyújtó személy véleménye és tapasztalatai nem egy kívülálló, objektív álláspontot tükröznek, hanem kizárólag a személyi asszisztencia együttműködés kontextusában, egymással párbeszédbe lépve értelmezhetőek.

Első probléma: a kutatótársak viszonyának (a)szimmetrikus jellege

Kutatásunk metodológiai tapasztalatait summázva először a kutatásban részt vevők közti kapcsolat sok szempontból aszimmetria jegyeit mutató karakterét érdemes kiemelni. A – kissé pontatlanul – hatalmi kérdésnek is tekinthető altéma fontossága a közös munka interperszonális természetéből következik, hiszen nem kérdés, hogy a felek közti együttműködés milyensége alapvetően befolyásolja annak végeredményét is.

Esetünkben meghatározó jelentőségűnek bizonyult, hogy ismeretségünk – és ebből fakadóan a kutatás – előzményeül egy személyi asszisztencia kapcsolat szolgált. A kooperáció sajátossága két értelemben is hozzájárult a viszonybeli aszimmetria kialakulásához: egyrészt a személyi asszisztencia nexus keretében meglévő alkalmazó-alkalmazott dichotómia, másrészt a szintén ahhoz kapcsolódóan jelen lévő, a segítséget nyújtó és a segítséget kapó személy közti kapcsolat révén. Izgalmas megfigyelni ugyanakkor, hogy a két dimenzió „keresztbe metszi” egymást: míg az előbbiben a munkáltató, vagyis Miklós helyzete látszik kedvezőbbnek, addig az utóbbit tekintve az asszisztenciát nyújtó, azaz Virág pozíciója tűnik előnyösebbnek.

Szintén nem mellékes, hogy eltérés mutatkozik a tekintetben, hogy a részt vevő feleknek van-e kutatói háttere és előzetes szakmai tapasztalata. Ezt figyelembe véve az aszimmetriát növelő tényezőként tarthatjuk számon, hogy Virággal szemben Miklós doktori fokozattal rendelkező társadalomtudósként dolgozik, így értelemszerűen nagyobb gyakorlata van témába vágó kutatások lefolytatásában. A kutatói múlt meglétén/hiányán túlmenően nem lehet megkerülni a személyes karakterek szerepét sem. A két fél közti munka interaktív jellegéből fakadóan ugyanis a vizsgálódás kimenetelére érdemi hatással vannak a résztvevők bizonyos tulajdonságai, így például dominanciára való hajlamuk, kezdeményezőkézségük, kompromisszumra való nyitottságuk.

A kutatótársak viszonyát elemezve nem szabad megfeledkezni arról a körülményről, hogy az együttműködés célja egy participatív módon formálódó szakdolgozat elkészítése volt. S noha a részvételiséget hangsúlyozó eljárás jegyében valóban mindkét fél aktívan bevonódott a munkafolyamatokba, a diplomamunka megalkotása

mint célkitűzés és az abból eredő műfaji meghatározottság maga után vonta, hogy az írásbeli végproduktumnak feltétlenül egyszerűsöknél kellett lennie. Ebből következően személyes felelősségünk tekintetében komoly eltérés mutatkozott, hiszen ahogy a kooperáció sikerei, úgy annak hiányosságai is formálisan Virág személyéhez kötődtek. Habár nem evidens, hogy ez egy egyenlőtlenség irányába ható tényező lenne, joggal feltételezhető, hogy a felelősségvállalás terén megnyilvánuló különbség – akár tudatosan, akár akaratlanul – eltérő mértékű aktivitást eredményezett a résztvevők részéről. Nem lehet eltekinteni a kutatásvezető szerepfelfogásától olyan módon sem, hogy sokszor tőle függ a partícipatív kutatótárs bevonódásának mértéke (Cserti-Szauer et al., 2019).

Második probléma: az egymásrautaltság jelensége

Az alkalmazott módszertan utóértékelése kapcsán kulcsfontosságú szólnunk a kutatás természetéből adódó interdependenciáról is. E tekintetben szintén központi jelentősége van annak, hogy a kutatói tevékenység egy asszisztencia kapcsolatból alakult ki, hiszen a partícipatív-duoetnográfiai megközelítéshez hasonlóan a személyi asszisztencia partnerség is csak abban az esetben lehet eredményes, ha mindkét fél egymásrautaltságuk tudatában vesz részt az adott folyamatokban (Kunt, 2019). A kölcsönösség jelentőségét feltétlenül növeli a kutatás keretében használt dialógusforma is: evidens, hogy egy konstruktív párbeszéd(sorozat) kizárólag akkor valósulhat meg, ha az aktorok a másikat és a másik megszólalásait komolyan véve, az ő felvetéseire érdemben reflektálva formálják saját mondanivalójukat.

A dialogikus jelleg és a kétirányúság elfogadása egyben tükrözi annak belátását is, hogy a saját perspektíva önmagában szükségszerűen elégtelen ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a közösen töltött időről. Önnön nézőpontunk korlátainak beismerése és felvállalása logikusan vezethet el annak megértéséhez, hogy komplexebb összefüggéseket kapunk, ha a saját tapasztalatainkat – és még inkább az azok alapján megfogalmazott következtetéseket – nem tekintjük magától értetődő módon egyedül érvényesnek, hanem a másik egyén észrevételei alapján hajlandóak vagyunk újraértékelni az általunk gondoltakat.

Harmadik probléma: a szerzőség kérdése

A viszonybeli aszimmetria jelenségéről szólva már érintettük a szerzői minőség egyes aspektusait, de a téma kiemelt jellege és összetettsége okán érdemes részletesebben is szót ejteni róla. A diplomamunka egyszerűs természetű és a partícipatív-duoetnográfiai felfogás közötti feszültség ugyanis más értelemben is felvet megválaszolandó kérdéseket.

Együttműködésünk gördülékenységének és a rendszeres egyeztetésnek köszönhetően nem okozott nehézséget számunkra, hogy konszenzusra jussunk a kutatás elméleti keretével, menetrendjével és főbb megállapításaival kapcsolatban, ugyanakkor természetes, hogy a párbeszédsszituációk alkalmával egyes esetekben véleménykülönbség alakult ki közöttünk. Ezekben a helyzetekben felértékelődött a gondolatok beazonosíthatóságának jelentősége, ami valamiképpen szükségessé tette a megállapítások forrásának jelölését. Ennek érdekében azt az eljárást választottuk,

hogy a szöveg alapértelmezett módon a kettőnk egységes álláspontját tükrözi, ám amennyiben bizonyos kérdéseket másképp látunk, akkor előre rögzített módon, feltűnő szerkesztési megoldásokkal (pl. kurziválással) egyértelműen jelezzük, hogy az adott megjegyzés melyik fél vélekedését tükrözi.

Az imént említett módszer természetesen csak korlátozottan alkalmas a szerzőséggel összefüggésben felmerülő nehézségek kezelésére. Így például esetünkben sem volt biztosítható a bizonyos mértékig eltérő személyes fogalmazásmódunk, stílusunk és fogalomkészletünk tökéletes szinkronizálása, ám a participatív-duoetnográfiai módszertan jelentette feltételrendszer e tekintetben nem különbözik érdemben bármely más többszerzős műtől (lásd Day & Eodice, 2004).

Összegzés

Írásunkban egy innovatív módszertannal, pontosabban participatív és duoetnográfiai eljárással készült kutatás módszertani tapasztalatait ismertettük. Az általunk alkalmazott metodológiai megoldásokat értékelve három problémát azonosítottunk. A kutatótársak viszonyának (a)szimmetrikus jellegét, az egymásrataltság jelenségét és a szerzőség kérdését körbejárva megállapítottuk a választott módszertan szükség-szerűen meglévő korlátait. A fenti tényezők tükrében elmondható, hogy a fogyaté-kosságtudományi területen különösen hasznos participatív-duoetnográfiai keretben rejlő potenciál csak abban az esetben aknázható ki megfelelően, ha a módszer gyengeségeit nem feledve különös figyelmet fordítunk a tanulmányban elemzett három szempontra. Ezek tudatosítása azért is elengedhetetlen, mert noha a módszerből kiküszöbölhetetlenül eredő hátrányok teljességgel nem küzdhetők le, a róluk való transzparens kommunikáció és a kölcsönösség elvének szem előtt tartása jelentősen csökkentheti negatív hatásukat.

Irodalomjegyzék

- Breault, R. (2016). Emerging Issues in Duoethnography. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 29(6), 777–794. <https://doi.org/10.1080/09518398.2016.1162866>
- Czakó, G. & Szalay, A. L. (2023). „Mi ketten, mi ketten együtt...” Párkapcsolat és szexualitás témakörének vizsgálata – egy participatív kutatás tapasztalatai. *Fogyatékoság és Társadalom*, 2023(1), 80–96. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2023.1.7>
- Cserti-Szauer, Cs., Katona, V. & Sándor, A. (Eds.) (2019). *Együtt oktatunk és kutatunk! Inkluzív megközelítés a felsőoktatásban*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Day, K. & Eodice, M. (2004). Coauthoring as Place: A Different Ethos. In B. J. Moss, N. P. Highberg & M. Nicolas (Eds.), *Writing Groups Inside and Outside the Classroom* (pp. 113–129). Routledge.
- Heiszer, K., Katona, V., Sándor, A., Schnellbach, M. & Sikó, D. (2014). Az inkluzív kutatási módszerek meta-szintű vizsgálata. *Neveléstudomány*, 2014(3), 53–67.
- Kiss, V. (2023). *A megismerés ösvényein – Egy személyi segítői kapcsolat duoetnográfiai elemzése* [szakdolgozat]. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Kunt, Zs. (2019). *Kapcsolódások – Személyi segítés és együttműködés a fogyatékoságtudomány és a kulturális antropológia találkozásainak tükrében* [doktori disszertáció]. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola.
- Marton, K., & Könczei, Gy. (2009). Új kutatási irányzatok a fogyatékoságtudományban. *Fogyatékoság és Társadalom*, 1(1), 5–12.
- Sawyer, R. D. & Norris, J. (2012). *Duoethnography*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199757404.001.0001>

- Ungerson, C. (1999). Personal Assistants and Disabled People: An Examination of a Hybrid Form of Work and Care. *Work, Employment and Society*, 13(4), 583–600. <https://doi.org/10.1177/09500179922118132>
- Zagyi, E. & Csángó, D. (2019). A szexuális asszisztencia fogalma és jelensége. *Fogyatékoság és Társadalom*, 2019(1), 125–144. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2019.1.9>

